

MOLNÁR ERZSÉBET

A közérdekű bejelentés bűnmegelőzési és bűnfelderítési relevanciájának vizsgálata a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények vonatkozásában

*„Amikor beleharapsz a kézbe, ami etet,
akkor várható, hogy ököllé záródik.”
(Stephen King: Végítélet)*

*Whistleblowing*¹ mint a kriminálprofilaxis új eszköze a gazdálkodó szervezeten² belül elkövetett bűncselekmények felderítésének körében jelentkező igen magas fokú latencia csökkentésére? Vészharangok kongatása a szervezeten belül mint bűnmegelőző, preventív, (*criminal*) *compliance* intézkedés? A feltett kérdések, és említett fogalmak egy viszonylag új jelenséget takarnak, amely vizsgálatának aktualitása – a felderíthetatlenség problematikájának állandó jelensége mellett – abban rejlik, hogy a honi jogalkotó a 2013. évi CLXV. törvénnyel új szabályozási kereteket adott a „*hazai whistleblowing*” intézményének. A kérdés, amelynek megválaszolására jelen tanulmány a jelenség internacionális és interdiszciplináris vizsgálatán keresztül törekszik: Vajon alkalmas-e a hazai szabályozás arra, hogy a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények felderítését optimalizálja, illetve elkövetésüket minimalizálja?

A bűnfelderítés sötét területe: a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett gazdasági, valamint korrupciós bűncselekmények

A Legfőbb Ügyészség 2013-ra vonatkozó statisztikai tájékoztatója szerint a 2013-ban, Magyarország területén regisztrált bűncselekményeknek (377 829) pusztán 0,61 százalékát tették ki a gazdasági, valamint korrupciós bűncselekmények.³ E mutatónak is pusztán töredéke azon gazdasági, illetve korrupciós bűncselekmények száma, amelyek elkövetésére valamely gazdálkodó szervezet keretein belül kerül sor. A gazdasági bűncselekmények⁴ csekély

mértékű megjelenése a bűnügyi statisztikában közel sem jelenti azonban azt, hogy e cselekmények elkövetésére igen ritkán kerül sor, sokkal inkább mutatja azt, hogy a latencia foka e bűncselekmények esetében rendkívül magas.⁵ A gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények felderítéséhez, illetve az e bűncselekmények elkövetésének megelőzéséhez különösen jelentős társadalmi-gazdasági érdek fűződik, hiszen e szervezetek tipikusan olyan zárt rendszert alkotnak⁶, ahonnan az azon belül elkövetett visszaélések nehezen jutnak a hatóság tudomására⁷, azaz e körben még magasabb a latencia foka, mint a gazdasági bűncselekmények körében általában. A felderíthetetlenség tekintetében tipikusan azok a bűncselekmények játszanak nagy szerepet, amelyeket a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet javára követ el⁸, azaz a kriminális cselekmény tipikusan a gazdálkodó szervezetet gazdagítja, az ő prudenciális érdekeit szolgálja, vagyonát gyarapítja. E bűncselekmények elkövetése mind az elkövető, mind a szervezet számára győztes-győztes szituáció. Éppen ezért – az úgynevezett *corporate crime* koncepció szerint⁹ – sem a szervezet egyéb tagjainak, sem a vezetői szinten lévő személyeknek nem áll érdekükben az, hogy e cselekmények kikerüljenek a szervezet keretei közül.¹⁰ A korrupciós bűncselekmények felderítését még inkább megnehezíti az a tény, hogy e deliktumok tipikusan olyan, áldozat nélküli bűncselekmények¹¹, amelyek titokban tartásához nemcsak a cselekményben a szervezeten belül részt vevőknek fűződik érdekük, hanem azoknak is, akik a szervezeten kívül, akár aktív, akár passzív oldalon vesznek részt a bűncselekmény elkövetésében¹², hiszen mind az előnyt kapó, mind az előny adó személy profitál belőle. Mindemellett fontos látni azt is, hogy a vizsgált bűncselekmények elkövetésének gyakorisága arra az ontológiai tényre vezethető vissza, hogy a társadalom általános jogtalanságérzete és a cselekmény jogi-normatív megítélése jóval távolabb esik egymástól, mint például egy köznyugalom megzavarására alkalmas cselekmény esetében, ez a tény pedig fokozza az elkövetésre való hajlandóságot. Mindezek alapján láthatjuk tehát, hogy a zárt, hierarchikus rendszert alkotó szervezet „semlegesítő (neutralizáló) hatása”¹³ optimális környezetet teremt az úgynevezett fehérgalléros bűnözéshez. Mivel igen jelentős azon körülmények száma, amelyek miatt a gazdálkodó szervezeten belüli bűnelkövetés felderítése jelentős nehézségekkel jár a hatóságok számára¹⁴, a felderítéssel fenyegetettség csupán életlen pallosként lebeg a szervezet feje felett. Mindez azt jelenti, hogy e bűncselekmények évről évre jelentős mértékű, meg nem térülő kárt okozhatnak. Éppen ezért indokolt és szükséges olyan eszközök kidolgozása, intézkedések bevezetése, valamint foganatosítása, amelyek e bűncselekmények el-

követésének elsődlegesen elkerülését, másodlagosan pedig felderítését szolgálják.¹⁵ Ahhoz, hogy hatékony eszközök kidolgozására kerüljön sor, mindekelőtt ismerni kell a hatóságok büntetőmechanizmusát, azaz látnunk kell azt, hogy a bűncselekmények elkövetése az esetek többségében milyen módon jut a bűnüldöző szervek tudomására. Axióma, hogy a lakosság feljelentési aktivitása, hajlandósága nélkül a nyomozó hatóságok tulajdonképpen *vakok*¹⁶: statisztikailag igazolt, hogy a felderített bűncselekmények mintegy kilencvenöt százaléka feljelentés útján jutott a hatóság tudomására.¹⁷ Láthatuk azonban, hogy az említett, gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények tekintetében a feljelentési hajlandóság rendkívül csekély, ahhoz az érintetteknek tipikusan nem fűződik érdekük¹⁸, ebből pedig logikusan következik, hogy e bűncselekményi kör felderítésénél a hatóság tipikusan *csak magára számíthat*.¹⁹ Ha a cél az, hogy minél több, e körben elkövetett bűncselekmény nyilvánosságra kerüljön, akkor alapvetően két megoldás áll rendelkezésre: vagy a hatóságok autonóm büntetőmechanizmusát kell fokozni, illetve hatékony bűnüldözési mechanizmust kell kidolgozni számukra, vagy olyan eszközök kidolgozására kell törekedni, amelyekkel fokozható a *tűzközelben* lévő, azaz a szervezeten belül tevékenykedő személyek feljelentési/bejelentési hajlandósága. Az utóbbi körbe tartozik egy viszonylag új – de nemzetközi szinten annál inkább elterjedt – úgynevezett *compliance* intézkedés, nevezetesen a *whistleblowing*.

A releváns fogalmak és jogintézmények általános bemutatása

Mi is az a (criminal) compliance?

Mielőtt megismerkednénk a *whistleblowing* intézményével, szükséges rövid áttekintést adni arról a jogintézményről, amelynek az része, illetve része lehet. A *compliance* egy angol terminus, amely alapvetően, filológiai értelemben, valamilyen normának a „betartását”, „követését”, valamivel való „együttérzést” jelent.²⁰ Elsősorban gyógyászati eredetű a fogalom, hiszen eredetileg az orvos által adott utasítások betartását jelentette, mára azonban „*az érvényes és hatályos jognak megfelelően történő cselekvés*”²¹ jelentéssel (*to be in compliance with the law*) jogi fogalomként növelte magát. Azaz a *compliance* tágabb értelemben egyfajta jogkövető magatartást jelent. A fogalmat szűkíteni szükséges azonban azzal, hogy jogi értelemben tipikusan a gazdálkodó szervezetek relációjában használatos, e szerveze-

tek tagjai általi jogkövető, normakövető magatartást értjük rajta. Szervezeti értelemben azonban nem pusztán valamiféle jogkövető magatartást értünk e fogalmon, hanem olyan intézkedések végrehajtását, eszközök létrehozását, amelyek a szervezeten belüli normakövető magatartást garantálni²², kikényszeríteni képesek.²³ A kriminálprofilaxis, a bűnmegelőzés, illetve a szervezeten belül elkövetett bűncselekmények felderítése vizsgálatának érdekében további szűkítéssel kell élnünk, és pedig büntetőjogi aspektusból szükséges vizsgálni a fogalmat. Az úgynevezett *criminal compliance* kifejezetten a büntetőjogilag releváns cselekményekre koncentráló terminus technicus, amelynek tárgya egyrészt – a compliance-fogalom analógiájára – büntetőjogi normák betartása²⁴, azaz bűncselekmények elkövetésétől való tartózkodás, másrészt büntetőjogilag releváns magatartások előfordulását minimalizálni törekvő, illetve büntetőjogi felelősségre vonás elkerülését célzó intézkedések végzése, az e célok elérését szolgáló rendszer kiépítésének követelménye a szervezeten belül.²⁵ A *criminal compliance* dogmatikai fogalomnak tekinthető annyiban, hogy a gyakorlatban nehéz megtalálni azt a határt, amikor egy intézkedés túllép a magánjogi felelősség elhárításának határain, és már büntetőjogi szempontból jelentős preventív hatással bír, azaz vegyítiszta *criminal compliance* intézkedésekről praxisorientált értelemben nemigen beszélhetünk.²⁶ Mindezek alapján szervezeti értelemben a *criminal compliance* olyan, tipikusan preventív biztonsági intézkedések gyűjtőfogalma, amelyek célja a gazdálkodó szervezeten belül a büntetőjogilag releváns magatartások előfordulása kockázatának, rizikójának csökkentése²⁷, eliminálása, illetve az ennek ellenére mégis bekövetkező bűncselekményekkel kapcsolatosan fenyegető büntetőjogi szankció elkerülése.²⁸ Azaz a *criminal compliance* elsősorban kriminálpreventív hatású intézkedések megnevezése, amelyek bűncselekmények, visszaélések elkerülését szolgálják²⁹, másodsorban azonban felelősségmentesítő hatású intézkedések megjelölése, azaz: ha a gazdálkodó szervezet megfelelő *compliance* intézkedések bevezetéséről gondoskodik, és e rendszer megfelelő működése mellett mégis bűncselekmény elkövetésére kerül sor, akkor a szervezet garantálja a saját, illetve vezető tisztségviselője büntetőjogi felelőssége megállapítása lehetőségének elkerülését. Vagyis láthatjuk, hogy a *criminal compliance* eszközrendszer célja elsősorban a prevenció, a szervezeten belüli visszaélések minimalizálása, a másodlagos – felelősségmentesítő – cél azonban implicit magában foglalja a már elkövetett bűncselekmények felderítése, az elkövető szankcionálása elősegítésének lehetőségét azzal, hogy a szervezet, illetve annak vezető tisztségviselője pusztán ebben az esetben számíthat a büntetőjogi felelősség alóli mentesülésre.

Mindezek alapján a *criminal compliance* preventív és represszív intézkedések gyűjtőfogalma egyaránt.³⁰

Mi az a whistleblowing?

A jelenség általános bemutatása, fogalmi elemek tisztázása

A szintén angol eredetű *whistleblowing* szó szerinti értelemben „sípfüjést” jelent. Metaforikus értelemben találkozunk még a szakirodalomban a „vészhangok kongatása”³¹ képpel is. A kifejezés etimológiailag – egyes szakirodalmi álláspontok szerint³² – a rendőr általi sípfújásra vezethető vissza, amelyet a jogsértés észlelésekor végzett, az annak abbahagyására való parancsadás demonstrálásaként. Találkozunk azonban olyan szakirodalmi állásponttal is, amely a XIX. századi amerikai vasútépítés idejére vezeti vissza a jelenség eredetét, ahol is a *whistleblower* az a személy volt, aki sípfújással jelezte a vonat közeledtét.³³ Túl a filológiai vizsgálaton, nézzük, mit is takar a jelenség valójában, jogi értelemben! Jogi értelemben – legtágabban – valamiféle jogsértés, normasértés *nyilvánosságra hozását* jelenti. Szűkebb értelemben – *nevezetesen compliance relációban* – a gazdálkodó szervezetben belül, illetve a szervezet tevékenységével összefüggésben elkövetett jogsértések nyilvánosságra hozását értjük rajta.³⁴ Habár a jogtudományban nincsen egyetlen, kizárólagosan elfogadott *whistleblowing* fogalom³⁵, az egyes lényes fogalmi elemek ismeretében definiálható, mit is értünk valójában rajta. Ekképpen *whistleblower* az a vállalkozás részét alkotó, azon belül tevékenykedő személy, aki a szervezetben észlelt jogsértéseket – legyen szó akár bűncselekményről, akár más jogági vagy etikai normasértésről³⁶ – meghatározott szervezet vagy személynek, a szervezetben belül vagy azon kívül jelenti, annak érdekében, hogy azt megfelelően orvosolják.³⁷ Ha az itt deklarált *whistleblowing* fogalmat a korábban definiált *criminal compliance* jelenség fényében vizsgáljuk, akkor látható, hogy a *whistleblowing* jó okból játszik központi szerepet – nemzetközi szinten – a *criminal compliance* bűnmegelőzési aspektusában³⁸, hiszen ha a gazdálkodó szervezet illetékes szerve bűncselekmény elkövetésének veszélyéről szerez tudomást, akkor lehetősége nyílik arra, hogy szervezeti keretek között lépjen fel e veszély elhárítása, a sérelem bekövetkezésének kockázata csökkentése érdekében.³⁹

A Transparency International Magyarország magyar kontextusban a *közérdekű bejelentő* fogalom használatát tekinti irányadónak.⁴⁰ Habár vitathatatlan, hogy egy Magyarországon alkalmazott, magyar jogszabályi háttérrel is bíró jogintézménynek szükséges magyar elnevezést adni, mi – tipikusan a je-

lenség általános ismertetése során – mégis inkább az autentikus *whistleblowing* terminus technicus használata mellett foglalunk állást, hiszen ha az eredeti kifejezést és annak magyar megfeleltetését mind etimológiai, mind tartalmi vizsgálat tárgyává tesszük, látható, hogy a két fogalom nem fedi teljes mértékben egymást.⁴¹ Egy tartalmilag teljesen egyező, a jelenség lényegét egyetlen kifejezéssel előrevetítő és azt emocionálisan is érzékeltető fogalom megalkotása igen nehéz feladat, ezért a *whistleblowing* kifejezés használata alkalmasabbnak mutatkozik, a tartalmi egyezőség hiányának igazoltsága pedig mentesíti a tudományt az indokolatlan anglicizmus esetleges vádjá alól.⁴²

Az előbbieken definiált *whistleblowing* genus proximuma a gazdálkodó szervezetben belüli jogsértés jelentése, megfelelő szervek tudomására hozása, azaz e fogalmi elem adja meg a jelenség *lényegét*. Fontos azonban a többi fogalmi eleméről is szót ejteni, hiszen valódi *whistleblowing*ről akkor beszélhetünk csak, ha mindazok teljesülnek. A *whistleblowing* határainak meghúzásához három lényegi ismérvtől történő meghatározás szükséges: vizsgálandó elsősorban a *whistleblower személye*, a *whistleblowing címzettje*, valamint annak *tárgya*, azaz a nyilvánosságra hozott információ tartalma.⁴³

Személyes kvalifikáció követelménye

Mindenekelőtt fontos rögzíteni, hogy *whistleblower*nek csak *bennfentes (insider)* informátor minősül⁴⁴, azaz olyan személy, aki az érintett gazdálkodó szervezetnek valamilyen módon része (vagy része volt)⁴⁵, annak tagja, vagy azal munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban áll⁴⁶, azaz az információt mint annak belső birtokosa hozza nyilvánosságra.⁴⁷ Ilyen módon tehát a *whistleblower*nek személyes kvalifikációja kell hogy legyen.

Belső vagy külső whistleblowing?

Az információ közlésének címzettjét tekintve különbséget kell tennünk az ügynevezett belső (intern), valamint a külső (extern) *whistleblowing* között. Amíg *belső* (vagy zárt)⁴⁸ *whistleblowing* esetén a címzett a *whistleblower* személyéhez hasonlóan a gazdálkodó szervezet részét alkotó szerv (vagy személy)⁴⁹, addig *külső* (azaz kifelé irányuló) *whistleblowing* esetén a belső információ kikerül a gazdálkodó szervezet keretei közül⁵⁰, így valódi, szoros értelemben vett nyilvánosságra hozatalról ez utóbbi esetben beszélhetünk.⁵¹ A német szakirodalom a tisztán külső, valamint tisztán belső címzett körön kívül definiál egy köztes pozíciót is, mégpedig az úgynevezett *ombudsman*⁵²

személyét, aki alapvetően nem a szervezet része, azaz formálisan külső személynek tekintendő⁵³, azonban kifejezetten a bejelentések fogadásának céljából szerződéses jogviszonyban áll vele.⁵⁴ Habár sem hazánkban, sem nemzetközi szinten nincsen általános kötelezettség a szervezeten belüli *whistleblowing* rendszer kiépítésére, az mégis üdvözlendő és – bármily meglepő – elsősorban a szervezet számára előnyös megoldás⁵⁵, hiszen a – még büntetőjogilag nem releváns, de e veszélyt potenciálisan magában rejtő – visszaélések belső kezelése képes megóvni a szervezetet jó hírnevének elvesztésétől⁵⁶, a számára tipikusan nemkívánatos külső *whistleblowing*tól⁵⁷, emellett pedig jelentős kriminálpreventív hatással is bír. Éppen ezért az uralkodó szakirodalmi álláspont szerint a külső *whistleblowing* kvázi *ultima ratio*ként⁵⁸ kell hogy funkcionáljon.⁵⁹ Ez azt jelenti, hogy a csekély mértékű visszaéléseket elsősorban a szervezeten belül kell jelenteni, ott kell megoldani.⁶⁰ Legitim a külső *whistleblowing* azonban csekély mértékű visszaélés esetén is akkor, ha annak elkövetésében maga a belső ellenőrző szerv is érintett⁶¹, így nem várható el, hogy azt elhárítsa.⁶² Vitathatatlan (és egyben elvárt) a külső szervhez fordulás viszont abban az esetben, ha a visszaélés közérdeket vagy harmadik, külső személy érdekét sérti, illetve ha bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja áll fenn.⁶³

A whistleblowing tárgya

Mint ahogyan azt már korábban is láthattunk, a *whistleblowing* nem csak és kizárólag (sőt nem tipikusan) büntetőjogilag releváns cselekmények nyilvánosságra hozását jelenti. Éppen ezért – azzal azonban, hogy jelen tanulmány a *whistleblowing* kriminálpreventív aspektusára koncentrált – fontos említést tenni arról, hogy a *whistleblowing* tárgya lehet minden olyan illegális, erkölcsstelen magatartás, tevékenység, illetve normaellenes gyakorlat, amelyet a gazdálkodó szervezeten belül internus követ, illetve követ el.⁶⁴ Azaz látható, hogy egy pusztán etikai norma, etikai szokás be nem tartása éppúgy legitim módon jelenthető – az uralkodó német szakirodalmi álláspont szerint azonban a fokozatosság elvének betartása mellett –, mint a már elkövetett, vagy gyanú szerint majdan elkövetendő büntetendő cselekmény. A *whistleblowing* tárgyának tág értelmezése azért tekinthető helyesnek, mert a jogintézmény létének gazdasági, illetve kriminálpolitikai indoka megköveteli, hogy in concreto jelentése tartalmának meghatározását alapvetően ne a jelentést tévő személy szubjektív értékelésétől⁶⁵ tegyük függővé. Fontos azonban, hogy a jelentés megtételekor a *whistleblower* jóhiszeműségének fennállása

alapvető feltétel a vele szemben esetlegesen felvetődő hátrányos jogkövetkezmények elkerülése, illetve az őt megillető védelemre való jogosultság érdekében.

Jogpolitikai érdekellentétek, avagy az arany középút megtalálásának problémája

A továbbiakban büntetőjogi szempontból megvizsgáljuk, hogy melyek azok az érdekek, amelyek között a *whistleblowing* intézményének vonatkozásában valaminemű feloldandó feszültség áll fenn. Az érdekkörök, amelyek közötti kompromisszum megtalálása az optimális szabályozás és ezzel a hatékony bűnmegelőzés lehetőségének kulcsa, a következők: közérdek, illetve a társadalom érdeke, a gazdálkodó szervezet, illetve a munkáltató érdeke, valamint a potenciális *whistleblower* érdeke.

Általános közérdek a jogi normák betartása, és ezzel összefüggésben a normasértő magatartások megakadályozása, illetve felderítése⁶⁶, valamint ezen érdekcsoport alá szubszumálható a bünfelderítéshez fűződő társadalmi érdek is.⁶⁷ A gazdálkodó szervezet tipikusan profitorientált, ezért meghatározó érdeke elsősorban minél nagyobb vagyoni előny megszerzése.⁶⁸ Ha ennek érdekében bűncselekmény elkövetésére kerül sor, akkor érdekében áll annak az eltitkolása, a szervezet keretei között tartása, elsősorban a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülése *érdekében*. Hogyha nemcsak bűncselekmény elkövetéséről, hanem egyéb, szervezeten belüli normasértésről beszélünk, akkor annak nyilvánosságra hozatalának elkerülése is érdekében áll a jó hírre megtartása érdekében.⁶⁹ A bűnmegelőzés azonban szervezeti érdek is, hiszen a szervezetnek jelentős érdeke fűződik ahhoz, hogy az azon belül elkövetett bűncselekmények kapcsán fennálló (büntető)jogi felelőssége beállásának lehetőségét minél inkább minimalizálja.⁷⁰ A *whistleblower* mint a szervezet tagja elsősorban a saját pozíciója megtartásában érdekelt⁷¹, azaz individuális érdeke fűződik ahhoz, hogy a visszaélés jelentése miatt se munkajogi, se egyéb szociális hátrányok ne érjék, sőt adott esetben még valamiféle előnyben is reménykedhet.⁷² Látható, hogy a bünfelderítés pusztán a társadalom, a bűnüldöző hatóságok oldalán fennálló érdek, a szervezet e tekintetben ellenérdekű szereplő. A három szereplő közül a gazdálkodó szervezet tagjának, illetve dolgozójának érdekpozíciója *változtatható* leginkább. Ez azt jelenti, hogy a szervezet, illetve a munkáltató abban érdekelt, hogy a szervezet tagja *hallgasson*, hiszen azzal, hogy a belső információkat a szervezet számára nemki-

vanatos módon nyilvánosságra hozza, szignifikáns gazdasági hátrányt képes okozni számára.⁷³ Éppen ezért a lojalitás elvét⁷⁴ megsértő személlyel szemben tipikusan munkajogi természetű hátrányokat helyez kilátásba, ezzel mintegy elrettentve a potenciális *whistleblowert* egy akár büntetőjogilag releváns cselekmény nyilvánosságra hozásától. Ezzel szemben az állam, a bűnüldöző hatóságok abban érdekeltek, hogy a potenciális *whistleblowert* tényleges információszolgáltatásra motiválják.⁷⁵ Így tehát ha a munkáltató *negatív motivációs eszközeit* eliminálják, azaz olyan jogi és tényleges környezet megteremtésére kerül sor, amely védelemben részesíti a potenciális *whistleblowert* az őt esetlegesen fenyegető – elsősorban jogi – hátrányoktól, akkor azokat a munkavállalókat, akik korábban az őket fenyegető negatív jogkövetkezményektől való félelem miatt nem jelentették az általuk észlelt jogsértést, a jogi védelem adta keretek között annak jövőbeni megtételére ösztönzik.

A magyar whistleblowing rendszer elhelyezkedése a mátrixban

A jogszabályi háttér

Nemzetközi szinten tipikusan nem találkozunk olyan instrumentummal, amely az államokat olyan jogi szabályrendszer megalkotására kötelezné, amely a gazdálkodó szervezetben belüli, vagy akár azon kívüli *whistleblowing* rendszer telepítését, kiépítését kötelezővé tenné.⁷⁶ E jogi helyzet érvényes hazánkra is azaz azonban, hogy a honi jogalkotó olyan szabályozási keretet teremtett, amely az említett rendszer kiépítésére megfelelő védelmi mechanizmusok garantálásával lehetőséget ad. A bevezetésben már említettem, hogy jelen munka keretei között a *whistleblowing* mint lehetséges *compliance* eszköz vizsgálatára a magyar jogalkotó által létrehozott, a panaszokról és a közérdekű bejelentésről szóló 2013. évi CLXV. törvény (*a továbbiakban: panasztörvény*), illetve annak a vizsgált kérdéskörre vetített gyakorlati relevanciája kapcsán kerül sor. Szükséges azonban röviden áttekinteni – a jogszabályi előzmények tartalmi rendelkezéseinek részletes ismertetésétől e helyütt eltekintve – azt a jogtörténeti hátteret, amely lehetővé, illetve szükségessé tette e törvény megszületését.

Az 2013. évi CLXV. törvény nem az első a hazai jogtörténetben, amely a közérdekű bejelentés jogintézményét szabályozza, hiszen a jogalkotó már az 1977. évi I. törvénnyel (*a továbbiakban: első panasztörvény*) szabályozási kereteket nyújtott e jogintézménynek.⁷⁷ A törvényt az Európai Unióhoz csatlakozásunk napjával az úgynevezett csatlakozási törvény hatályon kívül he-

lyezte ugyan⁷⁸, maga a hatályon kívül helyező törvény azonban továbbra is tartalmazott olyan – átmenetinek szánt – rendelkezéseket, amelyek e törvény helyébe lépve lehetővé tették a szükséges és elégséges jogi keretek további fennmaradását.⁷⁹ Az újabb jogi szabályozásra a 2009. évi CLXIII. törvénnyel került sor, amely törvény – egyebek között – az úgynevezett *közérdekvédelmi* bejelentők védelméről rendelkezett.⁸⁰ Jóllehet a közérdekvédelmi bejelentő védelme tekintetében *de iure* tartalmazott garanciális rendelkezéseket, azonban a tervek szerint az általa szabályozott eljárások lefolytatására jogosulttá váló közbeszerzési és közérdekvédelmi hivatal létrehozásáról szóló törvényt az Országgyűlés nem fogadta el, így a jogszabály *de facto* alkalmazhatatlan volt.⁸¹ A 2013-as törvény létrehozásának oka – a törvény általános indokolása szerint – éppen ezért e visszás, illetve a jogbiztonságot veszélyeztető jogi helyzet megszüntetése, valamint a közérdekű bejelentés jogintézményének garanciális szabályozása, a bejelentők tényleges védelmének megerősítése volt. Említésre érdemes, hogy 2015-ben újabb, a közérdekű bejelentők védelméről szóló törvényjavaslat készült *a bejelentők védelméről és a közérdekvédelmi eljárásról* elnevezéssel, e javaslatból végül azonban nem lett törvény.⁸²

A közérdekű bejelentés fogalma és a whistleblowing

A közérdekű bejelentés definícióját maga a panasztörvény adja meg, mégpedig a bejelentés tárgyára koncentrálván, a következőképpen: „*A közérdekű bejelentés olyan körülményre hívja fel a figyelmet, amely orvoslása vagy megszüntetése a közösség vagy az egész társadalom érdekét szolgálja.*” A fogalom lényegében megegyezik mind az első panasztörvény által lefektetett⁸³, mind pedig a csatlakozási törvénybe átemelt fogalommal, tartalmát tekintve azonban eltér attól a definíciótól, amelyet a 2009-es törvény deklarált. Az eltérés már formai szinten is érzékelhető, hiszen e törvény nem közérdekű bejelentésről, hanem *közérdekvédelmi bejelentésről* beszél. Tartalmi értelemben a fogalom szűkebb, mint a közérdekű bejelentés, hiszen azt pusztán a munkaadó-munkavállaló kapcsolatára korlátozza.⁸⁴ E szerint közérdekvédelmi bejelentésről akkor beszélhetünk, „*ha a munkavállalónak tudomása van arról, vagy kellő alappal feltételezi, hogy a munkáltatónál a munkáltató magatartása, vagy a munkáltató működési körébe tartozó okok következtében a közérdek bármilyen sérelme következett vagy következhet be*”⁸⁵. Láthatjuk tehát, hogy amíg a hatályos törvényben meghatározott fogalom a jogintézmény személyi hatályát nem korlátozza, addig a 2009-es törvény megteszi ezt, így

amíg közérdekű bejelentést bárki tehet, addig közérdekvédelmi bejelentéssel pusztán a munkavállaló élhetett (volna), és pedig a bejelentés irányát is megkövetve pusztán a munkáltató tevékenységével, magatartásával kapcsolatban. A két fogalom ismeretében felvetődik a kérdés: *whistleblowing*nak tekinthető-e az említett fogalmak, illetve azok közül bármelyik? A *whistleblowing* tudományos fogalmával jelen tanulmány első részében ismerkedhettünk meg, és láthattuk azt, hogy a fogalmi elemek megvalósulása dogmatikai értelemben miért is fontos, valamint *említésre került* a terminus technicusnak a magyar fogalommal való megegyezése, illetve tartalmi meg nem egyezése problematikáját is. Mint láthattuk, *whistleblowing*nak tudományos értelemben azt a jelenséget tekintjük, amikor az a gazdálkodó szervezet részét alkotó, azon belül tevékenykedő személy a szervezeten belül észlelt jogsértéseket – legyen szó akár bűncselekményről, akár más jogági vagy etikai normasértésről – meghatározott szervnek vagy személynek, a szervezeten belül vagy azon kívül jelenti, annak érdekében, hogy azt megfelelő módon orvosolni lehessen. Ha az elhatárolást és a szubszumpciós kísérletet a definíciók személyi hatálya felől közelítjük meg, akkor kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a hatályos panasztörvény szerinti közérdekű bejelentés nem minősül *whistleblowing*nak, helyesebben annál mélyebb a meritése, így tehát tágabb fogalomnak tekinthetjük. A *whistleblowing* lényeges fogalmi ismérve a *whistleblower* internus jellege, e fogalmi elem megvalósulásának hiányában így nem beszélhetünk *whistleblowing*ról. A 2009-es törvény ismertetett definíciója *expressis verbis* megfogalmazza, hogy a közérdekvédelmi bejelentést tévő személy csak és kizárólag munkavállaló lehet, azaz a törvényi definíció keretei között internus személy. Azt mondhatjuk tehát, hogy témánk szempontjából sokkal inkább *whistleblowing*nak tekinthető a 2009-es szabályozás, azzal azonban, hogy a jogalkotó indokolatlanul szűkíti azt a kört, amely a definíció értelmében internusnak tekinthető. A két definíció fogalmi megfelelésével kapcsolatos megállapítás nem értékítélet, hiszen ha a hatályos törvény definícióját az iménti vizsgálattal a teleologikus értelmezési módszert alkalmazva összevetjük, akkor kétségtelen, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy minél szélesebb kör számára kínáljon védelmi mechanizmusokkal körülölelt jelentési lehetőséget.

A „közérdekűség” követelménye

A *whistleblowing* intézménye szabályozásának célja – ahogyan már korábban is láthattuk –, hogy megelőzzék, illetve felderítsék a tipikusan a gazdálkodó szervezeten belüli jogsértéseket, visszaéléseket. Éppen ezért e cél eléré-

se érdekében a potenciális *whistleblowert* arra kell ösztönözni, hogy információt szolgáltatson. Az ösztönzés, amellyel a jogalkotó a cél eléréséhez hozzájárul tipikusan nem más, mint olyan garanciákkal övezett jogi környezet megteremtése, amely tárgytalanná teszi a jelentést tevő személy félelmét az őt esetlegesen fenyegető – tipikusan negatív munkajogi – jogkövetkezményektől⁸⁶, valamint lehetőséget ad a jelentést tevő személy anonimitására is.⁸⁷ A hatályos hazai szabályozás törekszik tehát arra, hogy garanciális jogi környezet megteremtésével jelentéstételre ösztönözze azokat, akik releváns információ birtokában vannak. A finánciális előny kilátásba helyezése mint motiváció – a tipikusan angolszász szabályozástól eltérően⁸⁸ – távol áll a hazai szabályozástól, megjegyzendő azonban, hogy a 2009-es törvény azt a közérdekvédelmi bejelentőt, akinek a bejelentése kivizsgálás után alaposnak bizonyult, díjazásban részesítette.⁸⁹

Az a tény azonban, hogy a potenciális bejelentő minél teljesebb védelemben való részesítésének célja az információszolgáltatásra való motiválás, felveti a bejelentés jogával való visszaélés problémáját. Éppen ezért felvetődik a kérdés, vajon minden információ jelentése esetén védelemben részesül-e a *whistleblower*, vagy a védelemhez való jog szavatolásához szükséges a bejelentőtől is bizonyos szubjektív kritériumok megkövetelése. A válasz a kérdésre egyértelműen az, hogy vizsgálendő a bejelentőnek a bejelentéshez való szubjektív viszonyulása, hiszen bármilyen jelentős közérdek fűződik a vizsgálások feltárásához, az érintett gazdálkodó szervezetet is védelemben kell részesíteni az alaptalan, viszont a jó hírnevét sértő, és ezzel jelentős károk okozására alkalmas bejelentésektől.⁹⁰ Az általános zsinórmérték, amelyet a *whistleblower* bejelentésének tárgyához való szubjektív viszonyulásával kapcsolatban vizsgálni kell, az a jóhiszeműség, tehát a védelem a bejelentő személyét csak abban az esetben illeti meg, ha nem tudott, és kellő körülmétek mellett sem kellett volna tudnia arról, hogy bejelentése nyilvánvalóan alaptalan. Azaz a bejelentést olyan körülményekről kell tennie, amelyekről tudomással bír, vagy kellő alappal feltételezi azt, hogy azok valóságok.⁹¹ Már a közérdekű bejelentés elnevezés is explicit magában hordozza a közérdekűség követelményét, amely az ismertetett törvényi definícióban is megjelenik. Ez azt jelenti, hogy fő szabály szerint a *whistleblower* által tett jelentés akkor tekinthető legitímnak, ha a nyilvánosságra hozandó információ közérdeknek minősül. A *whistleblower*nek a bejelentés tárgyához való szubjektív viszonyulásának relevanciájával az Emberi Jogok Európai Bírósága több alapul fekvő, tipikusan német, munkajogi tárgyú ügy kapcsán részletesen foglalkozott⁹², és kialakított egy vizsgálati sorrendet.⁹³ Így tehát abban az esetben, ha a bejelen-

tés legitimitását vizsgáljuk, először arra a kérdésre kell választ adni, vajon a bejelentés objektíve közérdeknek minősül-e.⁹⁴ Az, hogy mi minősül egyáltalán (itt) közérdeknek, külön elemzés kérdése. A téma szempontjából – tág értelemben, a kérdés vizsgálatára részletesen nem kitérve – közérdeknek tekinthető azonban minden olyan érdek, amely a köz javát szolgálja, ezáltal túlmutat a pusztán magánérdeken. Abban az esetben, ha a továbbított információ objektíve nem minősül közérdeknek, vagy közérdeknek minősül ugyan, de tartalmilag valótlán információról van szó, akkor vizsgálendő a *whistleblower*nek a bejelentéshez való szubjektív viszonyulása.⁹⁵ Ha a bejelentést pusztán azzal a céllal tette meg, hogy a szervezetnek, illetve annak, akit a bejelentés érint, ártson, sérelmet okozzon anélkül azonban, hogy – akár objektíve, akár szubjektíve közérdeket sértő visszaélésről lenne szó –, akkor az uralkodó, tipikusan német szakirodalmi álláspont szerint a bejelentőt nem illeti meg védelem a munkajogi, illetve egyéb jogági szankcióktól.⁹⁶ A panasztörvény is a bejelentő szubjektív viszonyulása vizsgálata megkövetelésének talaján áll azzal, hogy kimondja, abban az esetben, ha nyilvánvalóvá válik, hogy a közérdekű bejelentő döntő jelentőségű információt rosszhiszeműen közölt, akkor őt a panasztörvény alapján védelem nem illeti meg, a rosszhiszemű jelentésből eredően potenciálisan fennálló magán-, illetve büntetőjogi felelőssége beállásának lehetősége fennáll.⁹⁷ Mivelhog adott esetben súlyos jogkövetkezményekről van szó, ezért körültekintően kell vizsgálni a bejelentő szubjektív viszonyulását, ami viszont mindenkor felveti a bizonyítási nehézségek problémáját.⁹⁸ Németországban végzett empirikus kutatások vizsgálták azt a kérdést, hogy tipikusan melyek azok a tényezők, amelyek a *whistleblower* tudatában az információ nyilvánosságra hozása iránti döntő motívumként jelennek meg, mi az oka annak, hogy amíg a szervezet egyes tagjai hallgatnak, addig mások készek releváns információt szolgáltatni.⁹⁹ Kimutatták, hogy a *whistleblower*t elsősorban személyes érdekek motiválják, elenyésző tehát azon esetek száma, amikor pusztán önzetlenül, a közérdek, adott esetben szervezeti érdek védelme mint motívum jelenik meg.¹⁰⁰

A panasztörvény szabályozási rendszere

A *whistleblowing* jogintézményének általános ismertetése során láthattuk, hogy az információ címzettje szerint három megoldás között tehetünk különbséget. Beszélhetünk belső, külső, valamint e kettő között elhelyezhető, szerződéses ombudsmani rendszerről. Vajon a honi panasztörvény mely rendszer telepítésének lehetősége mellett teszi le a garast? Azt mondhatjuk,

hogy a törvény mindhárom szabályozási megoldásnak teret enged, e tekintetben pedig igen előremutató jogszabályról van szó. A következőkben e három rendszer rövid ismertetésére kerül sor, a korábban leírt absztrakt kategóriák alá történő szubszumpciós kísérlettel.

A törvény lehetőséget nyújt a gazdálkodó szervezetben belüli magatartási szabályok, illetve más jogszabályok megsértésének bejelentésére szolgáló, úgynevezett munkáltatói visszaélés-bejelentési rendszer létrehozására.¹⁰¹ E bejelentési rendszer tipikusan internus személyek rendelkezésére áll, így láthatjuk, hogy a törvény definiálja a szoros értelemben vett – és a *whistleblowing* fogalmi elemeinek (szinte) teljesen megfelelő – intern *whistleblowing* rendszert, amely immáron kiküszöböli a 2009-es törvény említett hibáját, és a védelemre jogosult személyi kört tágabban határozza meg, szűkebben viszont, mint a közérdekű bejelentő általános fogalmánál láthatjuk. Megjegyzendő azonban, hogy a bejelentésre (és így védelemre) jogosult személyek köre egy az adott rendelkezésnél megfogalmazott szubjektív mérlegelést igénylő klauzulával elveszíti taxatív jellegét, és nyitottá válik externus személyek részére abban az esetben, *ha a bejelentés megtételéhez vagy a bejelentés tárgyát képező magatartás orvoslásához méltányolható jogos érdekük fűződik.*¹⁰²

A panasztörvény egy olyan státus alapításának lehetőségéről is rendelkezik, amely tulajdonképpen a már ismertetett belső, illetve szerződéses ombudsman pozíciójának feleltethető meg. A gazdálkodó szervezet a tevékenységével összefüggő bejelentések fogadásával és kezelésével kapcsolatos feladatok ellátására megbízási szerződést köthet.¹⁰³ Megjegyzendő, hogy a bejelentővédelmi ügyvéd státusával kapcsolatban a törvény a közérdekű bejelentés fogalmához képest konkretizálja a felé irányuló bejelentés lehetséges tartalmát. E szerint *a bejelentővédelmi ügyvéd tevékenysége szempontjából minden olyan jelzés bejelentésnek tekintendő, amelynek orvoslása vagy megszüntetése a jogi személy vagy jogszabályba nem ütköző üzleti érdekét, vagy a jogi személy tevékenységével kapcsolatos jogszabálysértés, a közbiztonság, a közegészség vagy a környezet veszélyeztetésének megszüntetését szolgálja*¹⁰⁴, azaz deklarálja, hogy a bejelentővédelmi ügyvédhez kizárólag a szervezetben belüli jogsértések, normasértések, visszaállások jelentése céljából lehet fordulni. A bejelentővédelmi ügyvéd pozíciója kettős, hiszen egyrésztől szerződéses viszonyban áll az őt alkalmazó szervezettel – így a hozzá érkező bejelentéseket az őt megbízó jogi személynek továbbítani köteles –, másrésztől személyében független azonban, így – ellentétben az-
zal, ha egy belső szerv fogadja a jelentéseket – alapvetően nem fűződik érde-

ke ahhoz, hogy a tudomására jutott – akár büntetőjogi szempontból is releváns – visszasságokat ne vizsgálja, illetve vizsgáltassa ki, a bejelentő védelmének garantálása mellett.

A *whistleblowing* harmadik típusa, az úgynevezett extern *whistleblowing* is szabályozási kereteket kap. Fontos látnunk, hogy tudományos értelemben – mint azt a fogalom általános ismertetésénél tárgyaltuk – extern *whistleblowing*ról beszélünk minden olyan esetben, amikor intern személyi belső információkat ténylegesen nyilvánosságra hoz, azaz azokat a szervezetten kívüli szerv, hatóság vagy a média rendelkezésére bocsátja. A hazai szabályozás nemzetközi szinten is előremutató, hiszen a jogalkotó intézményesített, kvázi extern *whistleblowing* rendszert hozott létre azzal, hogy a lehetőséget ad arra, hogy bárki, aki a közérdekű bejelentés fogalma alá illeszkedő cselekményt, magatartást, körülményt észlel, azt meghatározott állami szervnek – nevezetesen az alapvető jogok biztosa, azaz az ombudsmannak – jelentse. E rendszer kvázi jellege abban áll, hogy amint láthatjuk, egyrészt nemcsak intern személy lehet bejelentő, hanem bárki, és nemcsak gazdálkodó szervezettel kapcsolatos bejelentés tehető, hanem bármilyen (tipikusan állami szervezettel) kapcsolatos.

A whistleblower büntetőjogi¹⁰⁵ védelme

Mint láthattuk, a *whistleblowing* törvényi szabályozásának elsődleges célja a *whistleblower* védelméhez fűződő társadalmi, valamint individuális érdekek garantálása. A jelen hatályos magyar jogrendszer – a panasztörvény keretei között – explicite magánjogi, illetve közigazgatási jogi védelmi eszközök szabályozásáról rendelkezik. Fontos azonban látni, hogy a hazai jogrendszer a közérdekű bejelentőt több szinten is védelemben részesíti. A büntető törvénykönyv egészen a 2012-ben bekövetkezett dekriminalizációig¹⁰⁶ büntetni rendelte azt, aki a közérdekű bejelentés miatt a bejelentővel szemben hátrányos intézkedést tett. Jelen hatályos jogszabályi környezetben a cselekmény nem minősül ugyan bűncselekménynek, viszont változatlan tényállás megtartásával a jogalkotó szabálysértési felelősség megállapítását rendeli az elkövetési magatartás realizálása esetén.¹⁰⁷ A büntetőjogi tényállás háttérjogszabálya eredetileg a már említett, 2004-ben hatályon kívül helyezett közérdekű bejelentésekről szóló 1977. évi I. törvény volt, jelenleg pedig a hatályos panasztörvény a szabálysértési keretdiszpozíciót kitöltő jogági norma.¹⁰⁸ Mind a korábbi, mind pedig a hatályos törvény – mint láthattuk – védelem-

ben részesíti a közérdekű bejelentőt, ezt a védelmet a jogalkotó azonban a büntetőjog eszközeivel is szavatolni kívánta.¹⁰⁹ A bűncselekmény jogi tárgya a közérdekét sértő magatartások, visszasságok zavartalan feltárásához fűződő társadalmi érdek, ezen keresztül pedig a közélet tisztasága, a bírálat lehetőségének megadása.¹¹⁰ A bűncselekmény elkövetési magatartása *hátrányos intézkedés megtétele*, amely hátrány lehet akár anyagi, akár erkölcsi, illetve személyes jellegű is, valamint megvalósulhat nyíltan vagy leplezetten¹¹¹, azaz utóbbi esetben jogszerű eljárás látszatát keltve is.¹¹² A bűncselekmény megvalósulásának implicit feltétele, hogy a közérdekű bejelentés jogszerű legyen, azaz a bejelentés valóban a törvényi védelemre feljogosító közérdekű bejelentésnek minősüljön, hiszen abban az esetben, ha a bejelentő rosszhiszemű volt a bejelentés megtételekor, akkor – ahogy azt korábban is láthattuk – büntetőjogi védelem sem fogja megilletni¹¹³, azaz az elkövetési magatartás megvalósítása ellenére nem beszélhetünk bűncselekményről.¹¹⁴ Fontos, hogy a bűncselekmény eredmény bekövetkezésére tekintet nélkül, az elkövetési magatartás kifejtésével befejezett, azaz elegendő a bűncselekmény megvalósulásához, ha az elkövető olyan intézkedést tesz, amely alkalmas arra, hogy a sértettnek hátrányt okozzon, a hátrány bekövetkezése nem tényállási elem. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, és pedig tipikus az egyenes szándékkal történő elkövetés. Tényállási elem továbbá a szubjektív oldalon a bűncselekmény motívuma, azaz csak akkor tényállásszerű a cselekmény, ha az elkövetési magatartás megvalósítására a közérdekű bejelentés megtétele miatt kerül sor.¹¹⁵

A már említett, el nem fogadott 2015-ös törvényjavaslat a hézagmentes, kvázi abszolút védelem jegyében a közérdekű bejelentő büntetőjogi védelmét is jelentős mértékben kívánta szélesíteni. A javaslat a *jóhiszemű* bejelentő által, a közérdekű bejelentés tárgyául szolgáló tény, információ megszerzése, továbbadása, nyilvánosságra hozása során bűncselekményi tényállást kimerítő magatartások, cselekmények megtétele esetére jogellenességet kizáró okokat deklarált. Így *expressis verbis* kimondta, hogy a jóhiszemű bejelentő ellen nem lehet sem titoksértés, sem rágalmozás¹¹⁶ miatt eljárást indítani. A javaslat továbbá deklarált volna egy *kvázi generális* jogellenességet kizáró okot is, nevezetesen: abban az esetben, ha a *jóhiszemű* bejelentő bejelentése¹¹⁷ szerint alaposan feltehető, hogy más személy vagy szervezet bűncselekményt követett el, vagy annak elkövetésére készül, *mentesül minden olyan bűncselekmény büntetőjogi következményei alól, amelyeket azért követett el, hogy a bejelentés tárgyául szolgáló bűncselekmény gyanúját alátámasztó információkat beszerezze*, feltéve azonban, hogy ezek kisebb súlyúak, mint a bejelen-

téssel leplezni kívánt bűncselekmény, és nem erőszakos cselekmények elkövetéséről van szó.¹¹⁸

A törvényjavaslat által megfogalmazott jogellenességet kizáró okokkal kapcsolatosan számos kérdés felvetődik (így például a jóhiszeműség kritériumának megfelelő értelmezése, vagy az egyes cselekmények társadalomra veszélyességének arányossági, illetve alkotmánykonform értelmezése), e problémák vizsgálata azonban – tekintettel arra is, hogy a javaslatot nem fogadták el – meghaladná jelen tanulmány tartalmi kereteit.

Összegzés

A tanulmány legelején közölt idézet szerint „*ha beleharapunk a kézbe, amely etet, akkor várható, hogy ököllé záródik*”. Ha ezt a *whistleblowing* relációjában metaforikus képként szeretnénk értelmezni, akkor a kép a következőképpen bontható ki: *A kéz, amely etet*, azaz a munkáltató, illetve gazdálkodó szervezet, amelynél a munkavállaló, illetve a tag dolgozik, akitől, illetve ahonnan a fizetését kapja. Éspedig ha a munkavállaló az *öt etető kézbe beleharap*, azaz a munkáltatóhoz való lojalitás elvétől elfordulva tipikusan a munkáltatónak, a szervezetnek kárt, sérelmet okozó információt hoz nyilvánosságra, akkor számíthat arra, hogy *ez a kéz, amely idáig etette, ököllé zárul*, azaz a munkáltató a számára immáron nemkívánatos személytől meg kíván válni, további foglalkoztatásától elzárkózik, vele szemben releváns szankciókat kíván alkalmazni, azaz *az ököl üt*. A *whistleblowing* törvényi szabályozásának célja olyan garanciális szabályok lefektetése, védelmi rendszer kiépítése, amely a harapás esetén is megvédi a *whistleblowert* az őt esetleg fenyegető ökölcsapásoktól. Hiszen – mint láthattuk – a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett, igen magas latenciájú bűncselekmények felderítéséhez fűződő közérdek olyan jelentős, hogy indokolt és szükséges védelemben részesíteni, illetve információszolgáltatásra ösztönözni tipikusan azokat a potenciális információforrásokat, akik a legbizonyosabban képesek feltárni a szervezeten belüli azon – büntetőjogilag ténylegesen vagy potenciálisan releváns – visszaéléseket, amelyek másképpen aligha jutnának a hatóság tudomására. A tanulmány elején kérdésként fogalmazódik meg, hogy vajon alkalmas-e a *whistleblowing* hazai szabályozása, a közérdekű bejelentés intézménye arra, hogy a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények felderítését elősegítse, a bűnüldöző hatóságok tevékenységét optimalizálja, illetve a latencia csökkentésével generálpreventív hatást indukál-

jon. A kérdést nehéz megválaszolni, hiszen tipikusan az intern *whistleblowing*, azaz a munkáltatói visszaélés-bejelentési rendszer kiépítése tendenciájának, valamint a kiépített rendszerek hatékonyságának vizsgálata széles körű empirikus kutatásokat igényel, amely igény a már említett zárt, hierarchikus szervezetek önvédelmi mechanizmusainak okán igen nehezen elégíthető ki. A jogintézmény bünfelderítési relevanciája egy aspektusban mégiscsak vizsgálható empirikusan, ez pedig a hazai *szűk értelemben vett* extern *whistleblowing*, azaz az alapvető jogok biztosához beérkező közérdekű bejelentések. A közérdekű bejelentések publikus kivonatait megvizsgálva megállapítható, hogy a 2014 augusztusától 2015 decemberéig terjedő időszakban beérkezett 553 bejelentésből 360 volt érdemi, azaz csupán ezek minősültek a törvény tárgyi hatálya alapján közérdekű bejelentésnek. Az érdemi ügyeket megvizsgálva az tapasztalható, hogy negyvenkilenc esetben vetődik fel bűncselekmény elkövetésének gyanúja (ez az érdemi ügyek 13,6 százaléka), e bejelentéseknek pedig csupán mintegy fele irányul valamilyen gazdálkodó szervezet, illetve munkáltató tevékenységének jelentésére. Szintén láthattuk, a bejelentő személyének internus volta a *whistleblowing* lényeges fogalmi eleme. Azt is láthattuk azonban, hogy az ombudsmanhoz történő jelentéstételi jogosultság *mindenkit* megillet. Mind a hazai, mind a nemzetközi empirikus kutatások¹¹⁹ azt támasztják alá, hogy csekély azon bejelentők száma, akik a leghitelesebb információt tudnák szolgáltatni, sokkal inkább jellemző az, hogy a bejelentést externus személyek teszik meg, ez esetben pedig már – fogalmi szinten – nem beszélhetünk *whistleblowing*ről. Hogy mi lehet az oka az intern személyek nagyobb arányú hallgatásának? Úgy vélem, hogy a törvényi szabályozás nyújtotta védelem ellenére a potenciális *whistleblower* még mindig fél az öt fenyegető retorziótól, igen jelentős – és mint láthattuk, tipikusan individuális – érdekeknek kell ahhoz fennállnia, hogy valaki valóban jelentést tegyen. Mindemellett kérdéses, hogy a jogi garanciák megteremtése elegendő motiváció-e a bejelentés megtételére. E kérdésre a válasz nyilvánvalóan nemleges, habár belátható, amellet, hogy a már említett jutalékrendszer feltehetően ösztönző hatással bírna, kétségtelenül visszaélések táptalaja lehet.

Nemzetközi kutatások kimutatták, hogy a *whistleblowing* intézménye bizonyítottan csak ott eredményes eszköze a bünfelderítésnek, illetve a bűnmegelőzésnek, ahol a jelentést tevők alappal bízhatnak abban, hogy bejelentésüknek pozitív eredménye lesz.¹²⁰ Végző sorban hogyan is értékelhető a közérdekű bejelentés mint potenciális bünfelderítési, illetve *compliance* eszköz? Úgy vélem – valamint a nemzetközi tendenciák is azt mutatják –, hogy

a *whistleblowing* a cél megvalósítására alkalmas eszköz lehet, de mindenképpen csak abban az esetben, ha a törvényben lefektetett garanciák tendenciá szerűen a gyakorlatban is érvényesülnek, hiszen a jogintézmény működésének legalapvetőbb feltétele a potenciális bejelentők bizalmának elnyerése.

IRODALOM

Abraham, Jens: Whistleblowing – Neue Chance für eine Kurswende? *Zeitschrift für Rechtspolitik*, Nr. 11, 2012

Bisztriczki László – Kántás Péter: A szabálysértési törvény magyarázata. HVG-ORAC, Budapest, 2014

Bock, Dennis: Stand der strafrechts wissenschaftlichen Compliance-Diskussion in Deutschland. In: *Rotsch, Thomas:* Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden. 2012, S. 63–76.

Bock, Dennis: Strafrechtliche Aspekte der Compliance-Diskussion – § 130 OWiG als zentrale Norm der Criminal Compliance. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, Nr. 2, 2009

Böckler, Hans: Whistleblowing. Setzkasten GmbH, Düsseldorf, 2011

Bócz Endre: Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények. In: **László Jenő (szerk.):** A Büntető Törvénykönyv magyarázata. KJK, Budapest, 1986, 744. o.

Bodrogi Károly: A közrend elleni bűncselekmények. In: **Fonyó Antal (szerk.):** Magyar Büntetőjog Különös rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1981, 332. o.

Branahl, Udo: *Whistleblower* zwischen Loyalitätspflichten und öffentlichem Informationsinteresse. *Humboldt Forum Recht*, Nr. 1, 2012

Brors, Christiane: „Whistleblowing“ und „Verpfeifen“ bei Verdacht auf Straftaten des Arbeitgebers nach der Entscheidung des Europäischen Gerichtshof für Menschen rechte vom 21. 7. 2011. *Humboldt Forum Recht*, Nr. 2, 2012

Burai Petra: Koncepció a közérdekű bejelentések (whistleblowing) törvényi szabályozásához. Transparency International Magyarország, 2008

Bürkle, Jürgen: Weitergabe von Informationen über Fehlverhalten in Unternehmen (Whistleblowing) und Steuerungsaufreten der Probleme durch in Compliance-System. *Der Betrieb*, Nr. 40, 2004

Gänssle, Peter: Der *Whistleblower* im Spannungsfeldzwischen Korruptions bekämpfung und arbeitsrechtlichen Pflichten. *Kritische Justiz*, Nr. 3, 2007

Harz, Michael – Weyand, Raimund – Reiter, F. Julius – Methener, Olaf – Noa, Daniel: Mit Compliance Wirtschaftskriminalität vermeiden. Schäffer-Poeschel Verlag. Stuttgart, 2012

Hauschka, Christoph E.: Corporate Compliance. Handbuch der Haftungsvermeidung im Unternehmen. C. H. Beck Verlag, München, 2010

Hefendehl, Roland: Alle lieben Whistleblowing. In: **Böse, Martin – Sternberg-Lieben, Detlev (Hrsg.):** Grundlagen des Straf-undStrafverfahrensrecht. Festschrift für Knut Amelungzum 70. Geburtstag. Dunckler & Humbolt, Berlin, 2009, S. 621.

Hefendehl, Roland: Außerstrafrechtliche und strafrechtliche Instrumentarien zur Eindämmung der Wirtschaftskriminalität. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Nr. 119, 2008

Koch, Arnd: Korruption bekämpfung durch Geheimnisverrat? Strafrechtliche Aspekte des Whistleblowing. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, Nr. 10, 2008, S. 502. In: **Tiedemann, Klaus:** Wirtschaftsstrafrecht, Besonderer Teil, 2. Aufl., 2008

Köbel, Ralf – Herold, Nico: Whistleblowing. Eine kriminologische Analyse aus Anlass der aktuellen kriminalpolitischen Debatte. *Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, Nr. 6, 2010

Lutterbach, Carolin: Die strafrechtliche Würdigung des Whistleblowings. Dissertation. Bremen, 2010

Rotsch, Thomas: Criminal Compliance – Begriff, Entwicklung und theoretische Grundlegung. In: **Rotsch, Thomas (Hg.):** Criminal Compliance Handbuch. Nomos Verlag, Baden-Baden, 2015. 31-81.

Rotsch, Thomas – Wagner, Markus: Whistleblowing. In: **Rotsch, Thomas (Hg.):** Criminal Compliance Handbuch. Nomos, Baden-Baden, 2015, S. 1308–1353.

Simonet, Michael: Die Implementierung interner Whistleblowing systeme im Rahmen der Corporate Governance. Logos Verlag, Berlin, 2012

Vass György: Panasz, törvény; panasztörvény, avagy úton a petíciós jog kiteljesedése felé. *Magyar Közigazgatás*, 1997/1.

Vida Mihály: A közélet tisztasága elleni bűncselekmények. In: **Nagy Ferenc (szerk.):** A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Budapest, 1999, 407. o.

Vida Mihály: Az emberi méltóság és az egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények (Btk. XXI. Fejezet). In: **Karsai Krisztina – Szomora Zsolt – Vida Mihály:** Anyagi büntetőjog. Különös rész I. Iurisperitus Bt., Szeged, 2013, 204–206. o.

LÁBJEGYZETEK

¹ Közérdekű bejelentés.

² Az új polgári törvénykönyv (2015. évi V. törvény) szakít a korábban használt *gazdálkodó szervezet* fogalommal, és a *vállalkozás* terminus technicusra cseréli, amely fogalom azonban csupán a gazdasági társaságok közös fogalmában (Ptk. 3:88. §) jelenik meg. A polgári anyagi jogi háttérnorma fogalomváltozásának ellenére jelen tanulmány mégis a gazdálkodó szervezet terminust használja, hiszen a büntető törvénykönyv értelmező rendelkezése szerint [Btk. 459. § (1) bek. 8. pont] a Btk.-ban használt gazdálkodó szervezet fogalmon a polgári perrendtartás (1952. évi III. törvény) által használt fogalmat kell érteni, amely magában foglalja természetesen a Ptk. szerinti gazdasági társaságot is, azonban annál jóval szélesebb alanyi kört ölel fel. (A polgári anyagi, illetve eljárásjog, valamint a büntető anyagi jogi fogalom közötti diszcrepancia vizsgálata meghaladja jelen tanulmány tartalmi kereteit. Emellett külön vizsgálatot igényel az a kérdés is, hogy vajon a Btk. által használt, a Pp. által tartalommal megtöltött gazdálkodó szervezet fogalom részét alkotó *szervezetek* mindegyike esetében de facto releváns büntetőjogi fenyegetettségéről beszélhetünk-e.)

³ Tájékoztató a 2013. évi büntözésről. Legfőbb Ügyészség. Budapest, 2014. <http://www.mklu.hu/repository/mkudok8770.pdf>

- 4 *Gazdasági bűncselekményen* jelen tanulmány során a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények (Btk. XXXVIII. fejezet), a költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. fejezet), a pénzmosás (Btk. XL. fejezet), a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények (Btk. XLI. fejezet), valamint a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények (XLII. fejezet) értendők.
- 5 Michael Harz – Raimund Weyand – F. Julius Reiter – Olaf Methener – Daniel Noa: *Mit Compliance Wirtschaftskriminalität vermeiden*. Schäffer-Poeschel Verlag, Stuttgart, 2012, S. 6.
- 6 Roland Hefendehl: *Außerstrafrechtliche und strafrechtliche Instrumentarien zur Eindämmung der Wirtschaftskriminalität*. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Nr. 119, 2008, S. 820.
- 7 Roland Hefendehl: *Alle lieben Whistleblowing*. In: Martin Böse – Detlev Sternberg-Lieben (Hrsg.): *Grundlagen des Straf- und Strafverfahrensrecht*. Festschrift für Knut Amelung zum 70. Geburtstag. Duncker & Humblot, Berlin, 2009, S. 621.
- 8 A német szakirodalom két fogalom alapján határolja el a gazdálkodó szervezetben belül elkövetett bűncselekményeket attól függően, hogy azok a szervezetet károsítják, vagy annak érdekeit szolgálják. Az előbbi esetet az úgynevezett *Belastungskriminalität* fogalommal illeti, az utóbbi körbe tartozó bűncselekmények elkövetését pedig az úgynevezett *Entlastungskriminalität* terminus alá szubszumálja. Dennis Bock: *Stand der strafrechts wissenschaftlichen Compliance-Diskussion in Deutschland*. In: Thomas Rotsch: *Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden. 2012, S. 64.; Dennis Bock: *Strafrechtliche Aspekte der Compliance-Diskussion – § 130 OWiG als zentrale Norm der Criminal Compliance*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, Nr. 2, 2009, S. 44. Rn. 16.
- 9 A *corporate crime* fogalom *Edwin Sutherland* amerikai kriminálpszociológustól származik, aki a fehér-galléros bűnözéssel (*white-collar crime*) kapcsolatos kutatásai során, a bünelkövetési érdekek alapján ragadta ki és definiálta ekképpen azt a jelenséget, amikor a formálisan legálisan működő szervezetben belüli, a szervezet, valamint annak tagjai közös érdekét szolgáló bűncselekmények elkövetésére kerül sor. Azaz a *white-collar crime* és a *corporate crime* közötti *differentia specifica* abban áll, hogy amíg az előbbi tipikusan az elkövető individuális érdekét szolgálja, addig az utóbbi esetén a szervezet érdekeinek előtérbe helyezéséről van szó. http://www.krimlex.de/artikel.php?BUCHSTABE=&KL_ID=46; Roland Hefendehl (2008): i. m. 819. o.; Carolin Lutterbach: *Die strafrechtliche Würdigung des Whistleblowings*. Dissertation. Bremen, 2010, S. 53.
- 10 Michael Harz – Raimund Weyand – F. Julius Reiter – Olaf Methener – Daniel Noa: i. m. 6. o.
- 11 „opfer loses Heimlichkeitsdelikt”. Carolin Lutterbach: i. m. 33. o.; Arnd Koch: *Korruptions bekämpfung durch Geheimnisverrat? Strafrechtliche Aspekte des Whistleblowing*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, Nr. 10, 2008, S. 502. In: Klaus Tiedemann: *Wirtschaftsstrafrecht, Besonderer Teil*, 2. Aufl., 2008, Rn. 196.); Michael Simonet: *Die Implementierung interner Whistleblowing systeme im Rahmen der Corporate Governance*. Logos Verlag, Berlin, 2012, S. 13.
- 12 Michael Simonet: i. m. 13. o.
- 13 Roland Hefendehl (2008): i. m. 819. o.
- 14 Ralf Kölbel – Nico Herold: *Whistleblowing. Eine kriminologische Analyse aus Anlass der aktuellen kriminalpolitischen Debatte*. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Nr. 6, 2010, S. 424.
- 15 Michael Harz – Raimund Weyand – F. Julius Reiter – Olaf Methener – Daniel Noa: i. m. 5. o.
- 16 Egy német statisztikai kimutatás szerint az összes gazdasági bűncselekménynek pusztán öt százalékát deríti fel a hatóság „önerőből”, ezzel szemben mintegy negyvenhét százalék belső informátorok által jut a tudomására. Thomas Rotsch – Markus Wagner: *Whistleblowing*. In: Thomas Rotsch: *Criminal Compliance*. Nomos, Baden-Baden, 2015, S. 1308–1353., ff. 1319., Rn. 17.
- 17 Arnd Koch: i. m. 501. o.
- 18 Peter Gänssle: *Der Whistleblower im Spannungsfeld zwischen Korruptions bekämpfung und arbeitsrechtlichen Pflichten*. Kritische Justiz, Nr. 3, 2007, S. 266.
- 19 Ralf Kölbel – Nico Herold: i. m. 424. o.

- 20 Christoph E. Hauschka: Corporate Compliance. Handbuch der Haftungsvermeidung im Unternehmen. C. H. Beck Verlag, München, 2010, 1. § Rn. 2.
- 21 Thomas Rotsch: Criminal Compliance – Begriff, Entwicklung und theoretische Grundlegung. In: Thomas Rotsch (Hg.): Criminal Compliance Handbuch. Nomos Verlag, Baden-Baden, 2015, S. 31–81., 37., Rn. 5.
- 22 Dennis Bock (2009): i. m. 68. o.
- 23 Christoph E. Hauschka: i. m.
- 24 Thomas Rotsch (2015): i. m. 41. o., 11. msz.
- 25 Uo. 42. o.
- 26 Uo.
- 27 Dennis Bock (2012): i. m. 63. o.
- 28 Thomas Rotsch (2015): i. m. 44. o. 14. msz.
- 29 Dennis Bock (2012): i. m. 67. o.
- 30 Michael Harz – Raimund Weyand – F. Julius Reiter – Olaf Methener – Daniel Noa: i. m. 1. o.
- 31 Jens Abraham: Whistleblowing – Neue Chance für eine Kurswende? Zeitschrift für Rechtspolitik, Nr. 11, 2012, S. 1.
- 32 Arnd Koch: i. m. 500. o.
- 33 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1313. o. 2. msz.
- 34 Uo. 1314. o., 2. msz.
- 35 Hans Böckler: Whistleblowing. Setzkasten GmbH, Düsseldorf, 2011, S. 6.
- 36 Roland Hefendehl (2009): i. m. 618. o.
- 37 Hans Böckler: i. m. 6. o.
- 38 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1313. o., 1. msz.
- 39 Hans Böckler: i. m. 6. o.
- 40 Burai Petra: Koncepció a közérdekű bejelentések (whistleblowing) törvényi szabályozásához. Transparency International Magyarország, 2008
- 41 Érzékelhető, hogy a fogalom értékelésemlegességre törekszik – e törekvésnek eleget is tesz, azaz sem negatív (például besúgó, denúnciátus), sem kifejezetten pozitív tartalmat nem vet előre, azonban mégis hiányzik belőle annak a funkciónak az érzékeltetése, amely a *whistleblowing* elsődleges célja: vesztély, illetve sérelem bekövetkezésének megelőzése, illetve ha már bekövetkezett, annak hatékony orvoslásához, felderítéséhez, represszálásához vezető út *whistleblower* általi megnyitása. Mindazonáltal a honi fogalom tágabb értelemben használatos annál, mint amit jelen tanulmány *whistleblowingon* ért.
- 42 A német szakirodalom a *whistleblower* honi megfelelőjeként az úgynevezett *Hinweisgeber* kifejezést használja szinonimaként [Jürgen Bürkle: Weitergabe von Informationen über Fehlverhalten in Unternehmen (Whistleblowing) und Steuerungsaufreten der Probleme durch die Compliance-System. Der Betrieb, Nr. 40, 2004, S. 2159.], amely tükörfordításban „jelzésadást” jelent. A fogalom – a magyar fogalomhoz hasonlóan – elősegíti a *whistleblowing* intézményének meghonosodását, azonban a teljes tartalmi egyezőség problematikája miatt szintén vitatható. Vö. Arnd Koch: i. m. 500. o. Hasonló véleményt képvisel még Michael Simonet: i. m. 8. o.
- 43 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1314. o., 2. msz.
- 44 Roland Hefendehl (2009): i. m. 619. o.
- 45 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1314. o., 3. msz.
- 46 Carolin Lutterbach: i. m. 37. o.
- 47 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1314. o., 3. msz.
- 48 Hans Böckler: i. m. 12. o.
- 49 Például vezető tisztviselő, felügyelőbizottság, *compliance officer*, vagy kifejezetten e jelentésk fogadására létrehozott belső szerv. Vö. Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1317. o., 10. msz.; Hans Böckler: i. m. 17. o.; Christoph E. Hauschka: i. m. § 27 112. msz.; Michael Simonet: i. m. 8. o.
- 50 Arnd Koch: i. m. 502. o.

- 51 Legtágabb értelemben a nyomozó hatóságot, valamint a médiát is a külső *whistleblowing* címzettjének tekintjük. Vö. Roland Hefendehl (2009): i. m. 619. o.; Hans Böckler: i. m. 6. o.
- 52 Az ombudsman megnevezés tehát nem egy állami szervet jelöl, hanem azon személyt (például egy ügyvéd), aki köztes helyet foglal el a *whistleblowing* két, általános címzetti köréhez képest. Vö. Michael Simonet: i. m. 116–117. o.
- 53 Uo. 8. o.
- 54 Christoph E. Hauschka: i. m. § 27 112. msz.
- 55 Peter Gänssle: i. m. 268. o.
- 56 Michael Simonet: i. m. 16. o.
- 57 Arnd Koch: i. m. 502. o.
- 58 Udo Branahl: *Whistleblower zwischen Loyalitätspflichten und öffentlichem Informationsinteresse*. Humboldt Forum Recht, Nr. 1, 2012, S. 2.; Michael Simonet: i. m. 68. o.
- 59 Ralf Kölbel – Nico Herold: i. m. 432. o.
- 60 Udo Branahl: i. m. 2. o.
- 61 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1327. o., 36. msz.
- 62 Michael Harz – Raimund Weyand – F. Julius Reiter – Olaf Methener – Daniel Noa: i. m. 39. o.
- 63 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1328. o., 38. msz.
- 64 Uo. 1315. o., 5. msz.
- 65 Uo.
- 66 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1318. o., 13. msz.
- 67 Peter Gänssle: i. m. 277. o.
- 68 Michael Simonet: i. m. 14. o.
- 69 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1352. o., 97. msz.
- 70 Michael Simonet: i. m. 15. o.
- 71 Jürgen Bürkle: i. m. 2158. o.
- 72 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1318. o., 14. msz.
- 73 Jürgen Bürkle: i. m. 2158. o.
- 74 Udo Branahl: i. m. 1. o.
- 75 Hans Böckler: i. m. 6. o.
- 76 Ralf Kölbel – Nico Herold: i. m. 427. o.
- 77 Az 1977-es törvény létrehozásának történeti előzményeihez lásd Vass György: *Panasz, törvény; panasztörvény, avagy úton a petíciós jog kiteljesedése felé*. Magyar Közigazgatás, 1997/1., 21. o.
- 78 A 2004. évi XXIX. törvény helyezte hatályon kívül, 2004. május 1. napjával.
- 79 2004. évi XXIX. törvény 141–143. § „*A közérdekű kérelmekkel, panaszokkal, és bejelentésekkel kapcsolatos eljárás*”.
- 80 A tisztességes eljárás védelméről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról szóló 2009. évi CLXIII. törvény III. fejezete *A közérdek sérelmére vonatkozó bejelentés és a bejelentő védelmére vonatkozó szabályok*.
- 81 A 2013. évi CLXV. törvény általános indokolása.
- 82 A törvényjavaslat a hatályos jogi szabályozásnál jóval szélesebb védelemben kívánta részesíteni a közérdekű bejelentőt (a büntetőjogi védelem tervezett kiterjesztéséről lásd *A whistleblower büntetőjogi védelme* alcímet). A javaslat közérdekvédelmi szervezetrendszer hozott volna létre. Az alapvető jogok biztosának releváns hatásköre megtartása mellett létre kívánta hozni az ügynevezett korrupcióellenes ügyészség közérdekvédelmi hivatalát. A fokozott védelem mellett pedig anyagi támogatással is ösztönözni kívánta a potenciális bejelentőket. A hatályba nem lépő javaslat tartalmának részletes ismertetése nem tárgya jelen tanulmánynak.
- 83 1977. évi I. törvény 4. § (1) bek.
- 84 A 2013. évi CLXV. törvény általános indokolása.
- 85 2009. évi CLXIII. törvény 20. § (1) bek.

- 86 2013. évi CLXV. törvény 11. § „Minden, a közérdekű bejelentő számára hátrányos intézkedés, amelyre a közérdekű bejelentés miatt kerül sor [...] jogellenesnek minősül akkor is, ha egyébként jogszerű lenne.”
- 87 2013. évi CLXV. törvény 3. § (3) bek. „A [...] közérdekű bejelentő személyes adatai egyértelmű hozzáférése nélkül nem hozhatóak nyilvánosságra.”
- 88 Ralf Kölbel – Nico Herold: i. m. 430. o.
- 89 A törvény alapján megítélt bírság összegének tíz százalékát kitevő díjazásban részesülhetett.
- 90 Arnd Koch: i. m. 504. o.; Christiane Brors: „Whistleblowing“ und „Verpfeifen“ bei Verdacht auf Straftaten des Arbeitgebers nach der Entscheidung des Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte vom 21. 7. 2011. Humboldt Forum Recht, Nr. 2, 2012, S. 3.
- 91 2013. évi CLXV. törvény 14. § (6) bek.
- 92 Lásd részletesen Christiane Brors: i. m.
- 93 Az alapul fekvő *Heinisch vs. Germany-ügy (Application No. 28274/08, judgement of 21. Juli 2011)* tényállása: A panaszos 2000 óta dolgozott ápolóként egy idősek gondozásával foglalkozó szervezetnél. A szervezetnél 2002-ben vizsgálatot végzett a berlini betegbiztosító pénztár egészségügyi kasszája (medizinische Dienst der Krankenkassen; MDK), és számos olyan hiányosságot állapított meg, amelyek a szervezetnél foglalkoztatott személyzet alacsony létszámára vezethetők vissza. A majdani panaszos is többször fordult a munkáltatójához azzal, hogy rendkívül túlterheltek, ilyen kevesen nem tudják hiánytalanul ellátni a feladataikat, valamint azt is jelezte, hogy az általuk elvégzett feladatokat nem szabályosan dokumentálják. Jelzésére azonban nem történt érdemi javulás. Ezt követően az MDK – részben a panaszos kérelmére – még számos vizsgálatot végzett, mindegyik esetben hiányosságot megállapítva. Végül a panaszos úgy vélte, hogy egyrészt a fennálló helyzet érdemi javulása, másrészt a saját felelősségének elhárítása érdekében az egyetlen lehetőség az, ha a nyilvánossághoz fordul, ezért feljelentést tett csalás miatt a munkáltatójával szemben, valamint az esetet nyilvánosságra hozta. A munkáltató intézkedett a panaszos munkaviszonyának azonnali hatállyal történő megszüntetéséről. A panaszos ezen intézkedés ellen keresetet nyújtott be a berlini munkaügyi bíróságra, amely a munkaviszony megszüntetését jogellenesnek minősítette, azonban a döntés elleni fellebbezés folytán a berlini *Landesarbeitsgericht* eltérő döntést hozott, vagyis amellet foglalt állást, hogy a munkaviszony megszüntetése nem volt jogellenes. A panaszos végül az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult. Panaszában arra hivatkozott, hogy munkaviszonyának megszüntetése *whistleblowing* miatt sérti az Emberi jogok európai egyezményének 10. cikkét, azaz a véleménynyilvánítás szabadságát. Az EJEB a panasznak helyt adva – részletes indokolást követően – tízenöt ezer euró kártérítést ítél meg a panaszos részére.
- 94 Udo Branahl: i. m. 7. o., 25. msz.
- 95 Uo.
- 96 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1326. o., 35. msz.
- 97 2013. évi CLXV. törvény 3. § (4) bek.
- 98 Thomas Rotsch – Markus Wagner: i. m. 1326. o., 35. msz.
- 99 Ralf Kölbel – Nico Herold: i. m. 433. o.
- 100 Otto Backes és Michael Lindemann empirikus kutatásokat végzett 2003 és 2004 között Németország Alsó-Szászország szövetségi tartományban. A tartományban 2003 októberében vezették be az úgynevezett *Business Keeper Monitoring Systemet*, ez az elektronikus rendszer a potenciális *whistleblower* rendelkezésére áll, garantálva az anonimitását. Backes és Lindemann az említett időszakban beérkezett bejelentéseket (553) vizsgálta egyrészt abból a szempontból, hogy abból mennyi bírt büntetőjogi relevanciával, másrészt a tekintetben, hogy tipikusan milyen személyes kvalifikáció jellemezte a bejelentőket, illetve a bejelentések tartalmából történő következtetések levonása alapján mely motívumok domináltak a bejelentések megtételekor. Roland Hefendehl (2009): i. m. 625–629. o.
- 101 2013. évi CLXV. törvény 14. § (1) bek.

- 102 2013. évi CLXV. törvény 14. § (6) bek. „A bejelentési rendszerbe a munkáltató munkavállalói, valamint a foglalkoztatói szervezettel szerződéses viszonyban álló, vagy olyan személyek tehetnek bejelentést, akiknek a bejelentés megtételéhez vagy a bejelentés tárgyát képező magatartás orvoslásához méltányolható jogos érdekük fűződik.”
- 103 2013. évi CLXV. törvény 17. §
- 104 2013. évi CLXV. törvény 17. § (1) bek.
- 105 A fejezet címében szereplő „büntetőjog” kifejezésen a fejezeten belül – az explicit fogalmi distinkciótól eltekintve – a tágabb értelemben vett büntetőjog, azaz a szabálysértési jog is értendő.
- 106 A 2012. évi CCXXIII. tv. 36. § (9) bek. helyezte hatályon kívül.
- 107 2012. évi II. tv. 160/A §. Hatályos: 2013. február 1-jétől.
- 108 Bisztriczki László – Kántás Péter: A szabálysértési törvény magyarázata. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 664. o.
- 109 Bodrogi Károly: A közrend elleni bűncselekmények. In: Fonyó Antal (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1981, 332. o.
- 110 Vida Mihály: A közélet tisztasága elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Budapest, 1999, 407. o.
- 111 Vida Mihály: i. m. 407. o.
- 112 Bodrogi Károly: i. m. 332. o.
- 113 Vida Mihály: i. m. 407. o.
- 114 Böcz Endre: Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények. In: László Jenő (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. KJK, Budapest, 1986, 744. o.
- 115 Uo. 745. o.
- 116 A rágalmazás bűncselekményének nem tényállási eleme az állított vagy híresztelt tény valóságtartalma, azaz a bűncselekmény tényállásszerű akkor is, ha a tény objektíve valós. Ha azt közérdek, vagy bárkinek a jogos érdeke indokolja, valóság bizonyításának van azonban helye (így például a vállalkozás vezető tisztviselőjéről híresztelt tény, miszerint bűncselekményt követett el a vállalkozás javára, a vállalkozás, illetve a vezető tisztviselő jó hírnevének megőrzése/visszaszerzése érdekében a valóság bizonyítása indokolt). Ha a tény valósnak bizonyul, a cselekmény bűncselekmény voltát jogellenességének hiánya zárja ki. Ha azonban bebizonyosodik, hogy a tény valótlan, akkor a bűncselekmény megvalósul. Az elkövetőnek a tény valóságtartalmával kapcsolatos tévedése nem zárja ki a bűnösséget, ugyanis a tényállás szubjektív oldalának nem eleme az, hogy az állított vagy híresztelt tény valós vagy valótlan tartalmát az elkövető tudata átfogja. A javaslat által megfogalmazott jogellenességet kizáró ok azonban – az elkövető tudattartamának explicit relevanciát adva – kizárja a bűncselekmény megvalósulásának lehetőségét akkor, ha az elkövető a tény valóságtartalma tekintetében *jóhiszemű* volt. E jogellenességet kizáró ok tulajdonképpen a cselekmény materiális jogellenességének, társadalomra veszélyességének hiányát értékeli. Ekképpen – meghatározott feltétek mellett, jelen hatályos jogszabályi keretek között, explicit jogellenességet kizáró ok deklarációnak hiányában is – lehetséges a cselekmény bűncselekmény voltának társadalomra veszélyesség hiánya miatti kizárása, a tanulmány során vizsgált kérdéskör vonatkozásában is. A rágalmazás jogellenességének kérdéséhez lásd Vida Mihály: Az emberi méltóság és az egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények (Btk. XXI. Fejezet). In: Karsai Krisztina – Szomora Zsolt – Vida Mihály: Anyagi büntetőjog. Különös rész I. Iurisperitus Bt., Szeged, 2013, 204–206. o.
- 117 Bejelentésen a nyilvánossághoz intézett információközlés is értendő.
- 118 Lásd A bejelentők védelméről és a közérdekvédelmi eljárásról szóló törvényjavaslat 13. § (2) bek.
- 119 Roland Hefendehl (2009): i. m. 626. o.
- 120 Hans Böckler: i. m. 19. o.